

Det store palasset:
Arkitektur og Peristyl- mosaikken

Nina Aldin Thune
høstsemesteret 2002

I den østlige delen av romerriket er lite bevart av mosaikker fra før ikonoklasmen. Men et unntak er det store palasset som ble oppdaget i 1930-årene av et engelsk gravningsteam ledet av G. Martiny og G. Brett som fikk lov til å begynne arkeologiske undersøkelser innenfor det område i Istanbul der keiserpalassene en gang hadde ligget. De oppdaget dette unike monumentet som i ettertid har voldt forskerne mye hodebry. Å lese beretningene er som å lese en detektivhistorie der det hele tiden avdekkes flere og flere biter i puslespillet som kan tolkes på forskjellige måter. Det store diskusjonstema har hvert hvordan dette monumentet skal dateres. I det følgende vil jeg prøve å samle en del av denne diskusjonen .

Hva vet vi om arkitekturen?

Oppføringen av palasset ble påbegynt av Konstantin den store i de tidlige år av det 4. Århundre og komplekset ble utvidet og utvidet frem til midten av det 11. århundre inntil palasset fremsto som et konglomerat av bygninger med forskjellig form og funksjon. Her skal bl.a. ha vært mottakelse- og bankettsaler, paviljonger, kirker og kapeller, boligkvarter, bad og haver. Beskrivelser av palasset finner vi bl.a. hos de russiske reisende som var i Konstantinopel i det 14. Og 15. Århundre.¹ De forskjellige beskrivelsene av disse personene gjør at vi kan danne oss et bilde av hvor palasset har ligget og av en del av bygningene det har inneholdt.

"The residence called the "Palace of the Orhodox Emperor Constantine" is there (near the Nea Church). It is as large as a town, and it has very high walls, higer than the city walls. It stands below the hippodrome by the sea"

"When we had finished attending the holy liturgy (at St. Sopiha), we went to Constantine's palace where we saw the imperial building"

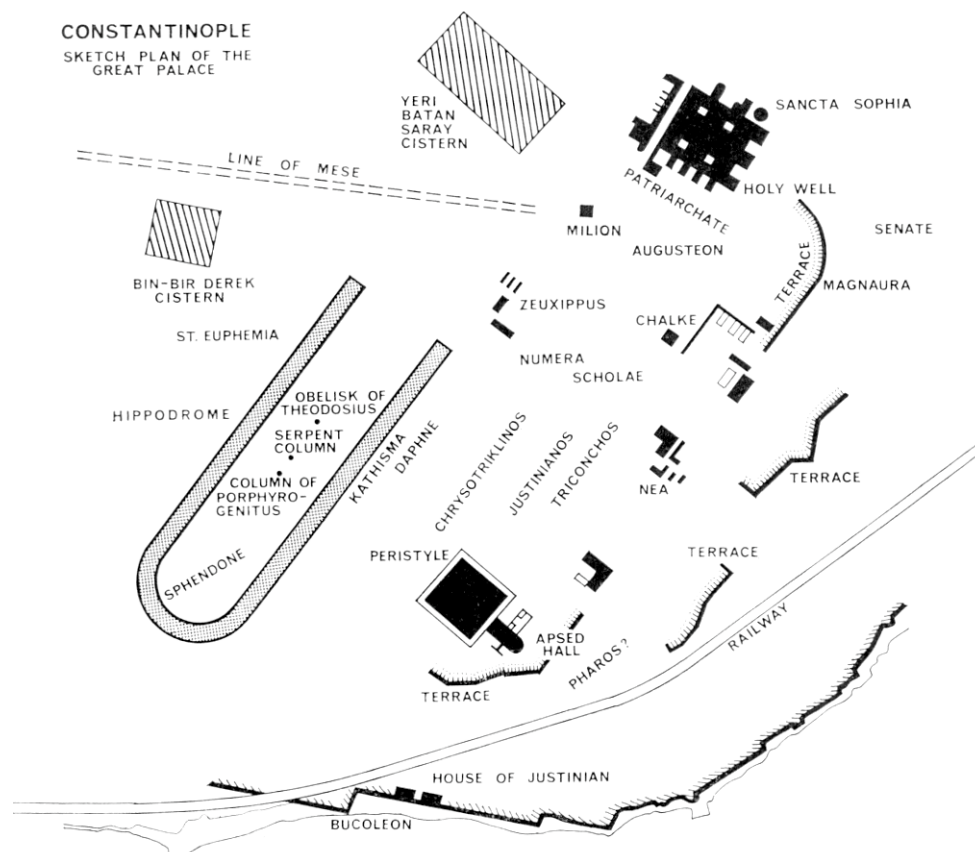
You go south from St. Sophia, toward the imperial palace of Constantine.... The imperial palace of Constantine is south from there (The Matyrion of St. Euhemia), for the Imperial palace of Constantine overlooks the Great Sea."

Konstantins palass skal ha stått omtrent der den blå moske er idag. Da det var på sitt største, la det beslag på området begrenset av Hippodromen og sjøen i en retning og Hagia Sophia og enden av Hippodromen i den andre. Kunnskapen om palasset finnes i nesten alle historiske beskrivelser og i det 10. århundre skrev Constantine VII Porphyrogenitus en bok om det.² I den beskrev han også hvordan seremonier ble holdt i forskjellige deler av palasset. Dette manuskriptet er oppbevart i Leipzig, og noen deler av teksten kan være eldre, andre yngre, men til sammen gir det et godt bilde av helheten. Ut fra dette vet vi hvor de mange kirkene var plassert innen palasset og hva de viktige bygningene var kaldt, men forsøk på å rekonstruere palasset har gitt ulike resultat. Idag er ingen av disse bygningene tilbake over jorden, og det som har blitt gravet ut har bare kunnet identifisere noen få av bygningene.

---

¹ Se George P. Majeska: Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth centuries, Dumbarton Oaks studies nineteen 1984

² Det følgende er basert på David Talbot Rice: Constantinople, From Byzantium to Istanbul, New York 1965 her kan en også lese en lengre beskrivelse av palassetts bygninger.

Bilde fra : Constantinople av David Talbot Rice

Inngangen til palasset må ha vært gjennom Chalke porten, og denne må ha ligget sør for den store hagen som idag ligger mellom Hagia Sophia og Den Blå Moske, sannsynligvis nær det østre hjørne. Den er også nevnt i russernes beskrivelse av palasset.

Imidlertid finnes det ikke noen beskrivelser av den bygningen som en fant restene av og som inneholdt mosaikkgulvet. Mosaikkene utgjør gulvet i det som kan ha vært de overdekkede delene av en firkantet gård (peristyl) som måler 60 x 60 meter og mosaikken er nesten 6 meter bred.³ Senere ble det funnet restene av en hall med apside og et for rom eller nartex som har stått i tilknytning til peristylet. Nordhagen mener at dette kan ha vært en basilika for seremonier eller triclinium som er kjent fra antikke palasser. Ikonografien til mosaikken ser også ut til å passe med denne tolkningen. I det galleri – like nartex utenfor en lignende triclinium fra Piazza Armerina på Sicilia er det de samme temaene.

Peristylet og hallen ser vi også på Rices rekonstruksjon av palasset.

³ Følgende er bygget på Per Jonas Nordhagen : Roma og Konstantinopel , maleri og mosaikk, Universitetsforlaget 1983 og Per Jonas Nordhagen: The Mosaics of The Great Palace of the Byzantine emperors i Byzantinische zeitschrift band 56 München 1963.

Mosaikkene

Mosaikkene i peristylet er unike fordi det ikke er bevart andre profane mosaikker fra det bysantiske riket. De inneholder en rekke temaer og scener;⁴ bl.a mytologiske og allegoriske, scener fra dagliglivet, jakt og dyrekamper, jakt i arenaen, dyr alene i ikke voldelig aktivitet og fantastisk dyr, i alt 75 scener eller fragmenter av scener. Rundt gulvet løper en bord med arkantus med dyr og fugler og noen steder står det store Oceanus- masker. Der er ikke noe landskap eller bakgrunn som binder scenene sammen. De er satt med en lys skjellmønstret bakgrunn og har karakter av vignetter. Teknisk er det et utsøkt arbeid, med tett stillte tesserae, og figurene er laget med sterke farger og kraftige kontraster som i godt romersk arbeid. Materialet er glass og naturstein, mest det siste. Et fremtredende trekk er bevegelsene og den naturalistiske gjengivelsen av dyre og menneskekroppene.

I andre antikke gulv er det ofte rammer rundt scenene eller de fremtrer med et landskap etc. som binder det sammen. Det siste er tilfellet med gulvet fra Fortuna helligdommen fra Palestrina utenfor Roma. Denne viser livet og landskapet i Egypt fra Nildeltaet til høylandet ved Egypt. En del av mosaikken befinner seg i Alte Museum i Berlin og skal være originalen. Den ble gitt som gave av Francesco de Medici i 1628.⁵ Gulv med rammer rundt scenene kan f.eks. sees i Museo Nacional de arte Romana i Merida i Spania. Gulvene er datert 4. århundre e.Kr.. Her finnes også et gulv uten rammer og med inskripsjoner ved figurene som viser de syv eldre også datert 4. Århundre e.Kr..⁶

Triller har en grundig analyse og sammenligner palassgulvet med en rekke eksempler både i vest og øst og finner at eksemplene ikke viser noen klar innflytelse, de er komplimentere.

Nordhagen mener at palassgulvet beviser at det var sterke antikke drag i kunsten fra tidligkristen tid i Konstantinopel. Det ikke- kristne motivvalget kan forklares ut fra det en vet om romerske, keiserlige mosaikkprogrammer. Gulvene i den keiserlige villaen Piazza Armerina på Sicilia er tidfestet til første halvdel av 300-tallet e. Kr. og vier innfagning og kamp mot ville dyr. Denne tradisjonen kan ha fortsatt inn i det kristnede keiserdømme i Bysantes. Nordhagen mener at likheten med romerske mosaikker er forbløffende. Den forutsetter god kjennskap til, og innlevelse i, den tidlige keisertids estetiske prinsipper. Motivering for å reproducere så omstendelig en av de "utdødde" stilfasene kan ha vært den funksjonene bildene skulle ha å understreke tradisjonen som knyttet det bysantinske keiserdømme til Roma. Et annet eksempel på dette er Kentaurmosaikken fra Hadrians Villa ved Tivoli som også befinner seg på Alte Museum, Berlin. Den viser kampen mellom vill dyr og kentaurer. En av kentaurene ligger på bakken med et vilt dyr over seg mens en annen kentaur er iferd med å drepe det med en stor stein. Et annet dyr ligger drept på bakken mens et tredje lurar i bakgrunnen.

---

⁴ Se James Trilling: The Soul of the Empire: Style and Meaning in the Mosaic Pavement of the Byzantine Imperial Palace in Constantinople , *Dumbarton Oaks Papers* number forty-three 1989

⁵ Irmgard Kriseleit; *Antike Mosaiken* , Altes Museum , Pergamonmuseum, Berlin Antikensammlung 2000

⁶ Muse Nacional de arte Romano 2000

Kentaurmosaikk fra Alte Museum Berlin, foto N. Thune

Dateringsproblematikken

Et av de problemene som funnet av peristylgulvet har skapt har vært datering av verket. Først trodde de at de var kommet ned på et romersk gulv fordi temaet i mosaikkene var ikke-kristent og stilen lik den en kjente fra keisertidens beste mosaikker. Men i fyllmassene under ble det funnet keramikk med innstemplett kors. Den første rapporten daterte derfor gulvet til 4. Eller 5. Århundre e. Kr. En ny utgraving etter 2. Verdenskrig fant restene etter en sermonihall, basilika, som peristylet hadde vært forgården til. I dypet under peristylet fant en bygningsrester med teglstempel fra det 6. Århundre. Dateringen av mosaikkene er derfor i den andre rapporten kanskje fra Justinian den andre (565 – 78 etter Kr.). Nordhagen foreslår en datering til slutten av 600-tallet blant annet baser på den sikre dateringen av ”sølvskatten”.

”Sølvskatten”

I 1929 utgav L. Matsulevich en bok som han kalte Byzantinische Antike.⁷ Her er gjennomgått et stort materiale av sølvarbeider i vesteuropeiske og russiske samlinger. Her er vin-øser, vaser og fat, gjenstander som var vanlig i romersk kunstindustri og motivene og stilen kunne være fra 100- og 200-tallet e. Kr., antikke guder, mytologiske bilder, hyrdepoesi. Men disse gjenstandene kan dateres ut fra sølvstemplene fra 500-tallet og 600-tallet. Trilling viser til fatet med to dansende figurer datert til mellom 613 og 630 og dens tredimensjonalitet som han finner en parallell til i palassmosaikken. Han mener at dette er et gresk romersk trekk og at mosaikken kan være fra den samme tiden.

I 1971 fant en et eksempel på førikonoklastisk kristen mosaikk bak en vegg i Kalenderhane Camii i Konstantinopel. Mosaikken skal være i Arkeologisk museum i Istanbul. Denne viser frembæringen i tempelet og ifølge Nordhagen er den svært lik en lignende freske i Santa Maria Antiqua i Roma. Nordhagen tror derfor at Konstantinopel kan ha vært sentrum for den kunst som ble laget på 600-tallet.

---

⁷ Leonid Matzulewitsch: Byzantinische Antike, Studien auf grund der silbergefäße der Ermitage, Berlin und Leipzig 1929

Avslutning

Til tross for sin imponerende størrelse har ikke bygningskomplekset som mosaikken i det store palasset blitt nevnt i noen av kildene som nevner bygningsaktiviteter til keiserne i det 6. århundre.

På grunn av deres strenge klassiske karakter i stil har en trodd at mosaikkene skulle dateres så tidlig som mulig. Dette synet dominerte den første rapporten om utgravningene og er skyld i at den tidlige dateringen ble gitt. Et gammeldags syn er at klassisk kunst fulgte en kurve nedover og så døde ut i senantikken, så et verk med stor klassisisme må være tidlig.

Men med støtte i gulvmosaikkene fra keiserpalasset og sølvarbeidene med keiserlige stempler kan en hevde at det fantes en evigvarende antikk i Konstantinopel . Bakgrunnen for dette var de sterke båndene som forbant det bysantinske keiserdømme med det romerske. Dette gjorde det naturlig for de herskende i Konstantinopel å ha noen historisk- symbolske gjenstander som var antikke i form og stil. Nordhagen mener derfor at dateringen av mosaikkene kan være så sent som sent på der 7. århundre eller tidlig i det 8. Århundre.

Trilling prøver med sin artikkel å føre bevis for at mosaikkgulvet kan dateres til Keiser Heraclius (610 – 641).

Hvem som er nærmest er det vanskelig å avgjøre. Men det er ikke så mye som skiller Nordhagen og Triller.